

CZU: 930.1(=161.1)18":94(=135.1)(497)

ROMÂNII DIN BALCANI ÎN CERCETĂRILE SLAVIȘTILOR RUȘI DIN SECOLUL AL XIX-LEA

Liliana ROTARU, Ion EREMIA

Universitatea de Stat din Moldova

Interesul politic și geostrategic al Rusiei față de Balcani și expansionismul rus în această direcție au produs în secolul al XIX-lea o întreagă literatură, în special literatură etnografică și statistică despre poporul slav din sudul Dunării, dar și despre comunitățile etnice care coexistau cu el. În acest studiu, autorii și-au propus să identifice în cercetările slavilor ruși din secolul al XIX-lea informații și considerații ale rușilor despre românii din sudul Dunării. În cea mai mare parte, primii slaviști ruși erau reprezentanți ai grupurilor etnice slave, originari din zona balcanică, care studiau la universitățile rusești și / sau erau angajați în serviciul împăratului rus. Deoarece acești cercetători cunoșteau limbile slave sudice, dar și scopul investigațiilor, cercetările lor poartă mai mult un caracter statistic și descriptiv, cu puține intervenții analitice. În lucrările analizate în acest studiu, slaviștii au atestat o prezență importantă a românilor în sudul Dunării, românii fiind identificați cu nume diferite – rumuni, volohi, valahi, țințari, cuțovlahi etc., dar toți vorbind aceeași limbă. Deși ponderea demografică atestată a românilor din Balcani nu a fost foarte importantă, aceștia sunt prezenți în toate statisticile elaborate de slaviști ca fiind a 5-a națiune din Balcani, după bulgari, sârbi, greci, evrei, albanezi sau turci. În acest fel, a crescut interesul cercetătorilor ruși pentru o națiune creștin-ortodoxă. Deși prezenți, românii din acea regiune nu contau cu adevărat. Însă, datorită intereselor militare și politice ale Imperiului Rus în Balcani, a fost posibil să se păstreze informații foarte diverse și valoroase despre prezența românilor la sud de Dunăre.

Cuvinte-cheie: slaviști, Imperiul Rus, Balcani, Dunăre, români, rumuni, volohi, valahi, țințari, cuțovlahi.

THE ROMANIANS FROM THE BALKANS IN THE RESEARCH OF THE XIX CENTURY RUSSIAN SLAVICISTS

Russia's political and geostrategic interest in the Balkans and Russian expansionism in this direction produced a whole literature in the 19th century, especially ethnographic and statistical literature about the Slavic people from the south of the Danube, but also about the ethnic communities that co-existed with them. In this study, the authors set out to identify information and considerations of the Russians about the Romanians from the south of the Danube in the researches of the Russian Slavicists from the 19th century. For the most part, the first Russian Slavicists were representatives of the Slavic ethnic groups, originally from the Balkan area, who studied at Russian universities and/or were employed in the service of the Russian emperor. The fact that those researchers knew southern Slavic languages, but also for the investigation purpose, had determined a more a statistical and descriptive character of these researches, with few analytical interventions. In the works analysed in the text of the study, the Slavicists attested an important presence of Romanians in the south of the Danube. Romanians were identified with different names – *rumuni, volhi, valahi, tintar, cuțovlahi* etc., but all of them spoke the same language. Although the attested demographic share of Romanians in the Balkans was not very important, they were presented in all statistics made by the Slavicists as the 5th nation in the Balkans, after Bulgarians, Serbs, Greeks, Jews, Albanians or Turks. In this way, the interest of Russian researchers in a Christian-Orthodox nation increased. Although numerous, the Romanians in that region did not really matter. But due to the military and political interests of the Russian Empire in the Balkans, it was possible to preserve a very diverse and valuable information about the presence of Romanians south of the Danube.

Keywords: Slavicists, Russian Empire, Balkans, Danube, Romanians, Rumuni, Volohi, Valahi, Țințari, Cuțovlahi.

Binecunoscutul interes politic și geostrategic al Rusiei față de peninsula Balcanică a produs în secolul al XIX-lea o întreagă literatură și mai ales literatură științifică despre popoarele slave de la sud de Dunăre, dar și despre comunitățile etnice conlocuitoare cu acestea. Deși cercetătorii ruși susțin că știința istorică a inițiat cercetări cu adevărat științifice despre slavii din afara statului rus începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea [1,2], trebuie să recunoaștem că interesul rușilor față de zona Balcanilor va spori în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Anume în prima treime a secolului al XIX-lea se consolidează relațiile politice și culturale slavo-ruse și demarează studierea științifică a istoriei și culturii popoarelor slave din afara statului rus [3, p.24-25]. Au existat numeroase motive și impulsuri pentru aceasta: în primul rând, la începutul secolului al XIX-lea are loc consolidarea conștiinței naționale rusești ca urmare a campaniei lui Napoleon în Rusia (1812) și a revoltei decembriștilor, iar imperialismul rus, manifestat în războaiele ruso-turce din 1806-1812 și din 1828-1829,

precum și în campaniile trupelor ruse în Balcani și în zona Mediteranei, a condus la creșterea prezenței rușilor în Balcani și a consolidat relațiile rușilor cu slavii de sud. Pe de altă parte, mișcarea națională a slavilor din afara statului rus și formarea statalității și culturii lor naționale au fost exploatate de ambele părți pentru argumentarea ideii de „apărare a intereselor creștinilor ortodocși”, determinând totodată și extinderea Imperiului Rus în Balcani. În contextul dezvoltării unei slavistici ruse, dezvoltare determinată inclusiv de interesele politice și geostrategice ale Rusiei în Peninsula Balcanică, slaviștii ruși au trebuit să țină cont în periegezele lor științifice și de etniile și popoarele care conlocuiau cu slavii din afara statului rus. În așa fel românii din Balcani au ajuns subiect al cercetărilor științifice ale slaviștilor ruși. Doar că și până la crearea științei slavisticii ruse, încă de la mijlocul secolului al XVIII-lea, lumea slavă de răsărit știa despre existența și prezența vlahilor la sud de Dunăre prin intermediul unor lucrări care nu erau neapărat dedicate istoriei slavilor din afara Imperiului.

Unul dintre primii savanți care le-a vorbit rușilor despre prezența românilor de la sud de Dunăre a fost **Piotr Rychkov** (Пётр Иванович Рычков) – un funcționar rus, geograf și istoric, și primul etnic dintre ruși „nativi” (etnici) membru-corespondent al Academiei Imperiale din Petersburg (din 1759), autor a peste 60 de lucrări științifice [4, p.710-712]. În studiul privind istoria veche a Kazanului (*Опыт Казанской истории древних и средних времён*) [5, p.7], publicat în anul 1767, Piotr Rychkov, ca și alți predecesori, consideră că cei mai vechi locuitori ai pământurilor din regiunea râului Volga au fost bulgarii. Pentru a consolida această opinie, Piotr Rychkov invocă mai multe cronici vechi, printre care și letopisețul „scris [подписан, aici, *scris – n.n.*] de mâna binecunoscutului în biserica noastră arhiepiscop de Kiev Petru Movilă”. Iar pentru a explica dispariția ulterioară a bulgarilor din regiunile Volgăi, autorul rus preia din letopisețul lui Petru Movilă un citat destul de lung despre trecerea bulgarilor la sud de Dunăre în domnia lui Constantin al IV-lea (652-685) (Константине Брадатомъ) și menționează că, ajungând în Misia (Moesia – *n.n.*), bulgarii i-au găsit locuind deja aici pe vlahi și sârbi [5, p.7]. În așa mod, slavistul Piotr Rychkov, deși tangențial și fără o intenție specială, va face cunoscut rușilor faptul prezenței vlahilor la sud de Dunăre. Alte fapte sau informații despre cei din urmă Piotr Rychkov nu mai consemnează în studiul amintit. Dar mențiunea propriu-zisă a prezenței vlahilor la sud de Dunăre, alături de bulgari și sârbi, ne determină să credem că Rychkov le-a indicat cercetătorilor care vor veni că vlahii alcătuiesc o comunitate importantă de care rușii trebuie să țină cont, inclusiv în plan politic.

Tot în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, la Viena va fi publicată în anul 1794 o lucrare despre istoria popoarelor slave „în special a bulgarilor, horvaților [croaților – *n.n.*] și a sârbilor” [6] semnată de **Iovan Raici** (Иоанн Раич) (1726 - 1801). Lucrarea scrisă în limba slavo-sârbă (un amestec al limbii ruse bisericești cu limba sârbă) îl avea drept autor pe scriitorul și istoricul sârb Iovan Raici, devenit arhimandritul Ioann al Mănăstirii Kovilj din provincia Vojvodina, regiunea Bačka (Serbia). Pentru că își făcuse studiile la Academia din Kiev, Iovan Raici era bine cunoscut în mediile intelectuale din Rusia, fapt demonstrat și prin republicarea lucrării amintite la Sankt Petersburg chiar la un an de la apariția editorială [7].

Este important pentru subiectul abordat aici mai ales capitolul XIX al lucrării, intitulat *Despre semislavi sau vlahi*, unde Iovan Raici, abordând problema etnogenezei vlahilor, realizează un repertoriu al opiniilor mai multor autori care s-au preocupat anterior de problema originii *vlahilor sau românilor*. În urma analizei istoriografice, Iovan Raici susține cu încredere că vlahii provin de la romani, de aceea „și se numesc în limba maternă români (румунни), adică romani” [6, p.221]. În așa mod, autorul sârb de la sfârșitul veacului al XVIII-lea nu are nicio îndoială despre faptul că vlahii sunt români și în textul lucrării sale va utiliza aproape exhaustiv sintagma *vlahii sau românii* (вlahи или румунни) [6, p.221].

Totodată, Iovan Raici este ferm convins că un element important în procesul de etnogeneză al vlahilor l-a constituit elementul slav, iar limba vlahilor, scrie autorul sârb, este rezultatul fuziunii a două limbi – cea a romanilor și cea a slavilor. Drept urmare, Iovan Raici le mai spune vlahilor „neamul vlahoslav” sau „slavovlah” [6, p.226-227], aceștia, susține autorul, pot fi considerați drept semislavi [6, p.219-225].

În lucrarea sa Iovan Raici menționează și un alt nume cu care erau desemnați vlahii din Balcani, cum ar fi cel de *morlaci*. Autorul susține că acest nume provine de la toponimul *Morlah*, nume dat de către greci unui munte din Croația, numit și Muntele Alb. Anume de la numele muntelui Morlah își va trage numele și poporul care locuia în preajmă, deși alții i-au numit pe aceștia *mavrovlahi* (vlahii negri). O altă parte a populației a fost numită în bațjocură de către greci *coțovlahi*, adică „vlahi șchiopi”, pentru că mulți dintre ei și-au pierdut membrele (picioarele) în timpul războaielor [6, p.224].

Este importantă și mențiunea autorului despre „învățații vlahi”, care îi consideră pe geți strămoșii lor [6, p.219]. Geții au locuit în Dacia care includea Ardealul, Moldova și „Ugrovlahia”, care mai târziu s-a numit

Volohia [6, p.219]. De asemenea, cu referință la investigațiile predecesorilor săi, Iovan Raici afirma că și „arnăuții, simplii numiți *țințari*, în esența lor, de asemenea sunt de neam roman, proveniți de la *vlahii dacici*” [6, p.223].

În anul 1829, **Iurie Venelin** [8, p.905-906] (numele real Gheorghe Guța) (1802-1839), de origine rusino-huțulă, născut la Tibava (astăzi Ucraina, Transcarpatia), publică la Moscova o lucrare consacrată istoriei bulgarilor, intitulată *Bulgarii vechi și cei din prezent prin prisma atitudinii lor politice, naționale, istorice și religioase față de ruși*. Referindu-se la structura etnică a unor regiuni de la sud de Dunăre, autorul afirmă că populația Bulgariei este preponderent alcătuită din bulgari, dar aceștia conlocuiesc cu turci, volohi și greci, pe când Tesalia este populată (în ordinea autorului) din volohi, bulgari, turci și greci. În alte zone, în care locuiesc bulgari, precum Rumelia, Macedonia și Albania, autorul nu-i amintește pe români ca locuitori în aceste regiuni [9, p.2-3].

Unul dintre cei mai importanți filologi-slaviști din Rusia primei jumătăți a secolului al XIX-lea a fost **Piotr I. Preis** (1810-1846) [10, p.116]. Deși Preis a murit la 36 de ani, publicând foarte puține lucrări (mai multe au rămas până astăzi manuscrise), a avut faima de mare savant și a lăsat o impresie uriașă asupra cercetătorilor ruși și străini. Iar celebrul slavist ceh Pavel Jozef Šafárik s-a bazat în mare parte pe cercetările realizate de către Piotr Preis și în special pe cunoștințele acumulate de ultimul în timpul călătoriilor științifice în lumea slavă a Europei (1839-1842). În așa fel, devine destul de importantă pentru cercetarea noastră traducerea în rusă (cu comentariile lui P.Preis) a lucrării lui Pavel Šafárik *Despre volohii lui Nestor*, pe care Piotr Preis a publicat-o în 1837 în revista Ministerului Învățământului Public al Rusiei. Prin această traducere comentată, slavistul Preis comunică auditoriului rus concepțiile (comentate) ale lui P.Šafárik despre slavi și volohi, despre originea celtică a volohilor și cum s-a extins asupra romanilor transferați în Dacia numele de vlahi etc. Solidarizând cu P.Šafárik, Piotr Preis susține că din timpuri străvechi slavii locuiau în țările de la Dunăre, pe care le numește Illiricom, cu precizarea, în paranteze, că este vorba despre Ungaria și țările limitrofe acesteia. De asemenea, autorii consideră (ca și Nestor în cronica sa) că slavii, alungați de către volohi din patria lor de la Dunăre, s-au retras spre nord și s-au unit cu cei de același neam cu ei. Piotr I. Preis nu indică și nu se expune asupra perioadei istorice în care ar fi avut loc aceste evenimente, dar menționează că Nestor credea că slavii trăiau la Dunăre încă în vremea Apostolilor. De asemenea, P.I. Preis consideră că Nestor îi confunda pe volohii săi cu valahii actuali [11, p. 216-217]. Autorul traducerii consideră că cronicarul Nestor a luat informația despre aceea că slavii au locuit la Dunăre și au fost alungați de acolo de către volohi din tradiția populară și nu s-a bazat pe vreo sursă scrisă, iar de la bizantini a luat informația referitoare la regiunea de la Dunăre, Illiricom [11, p.219].

Încercând să răspundă la întrebarea, pe cine avea în vedere Nestor sub numele de volohi, P.Preis susține, împreună cu P.Šafárik, că vechiul termen *Vlah* este egal cu germanul *Walh*, *Vēalh*, *Walsche* și semnifică omul de origine celtică sau galică. Vechii slavi, continuă autorul, au dat numele de *vlahi* doar popoarelor din neamul celtic, dar, treptat, acest nume a fost trecut și asupra romanilor. În așa mod, conchide P.Preis, în timpurile de mai târziu slavii i-au numit vlahi pe acei romani care au fost transferați în Dacia [11, p.220]. P.Preis susține, după P.Šafárik, că regiunea dintre râurile Ibar și Drina din sudul Serbiei este numită de către ilirieni *Vlahia Veche* (Старый Влахъ), fapt care, consideră cercetătorii, atestă că aici cândva au locuit triburile galilor. De asemenea, țara din limitele Dalmației, Croației și Bosniei se numea anterior *Vlahia* (Влахи) și aici au locuit cândva galii sau celții. În concluzie, autorul studiului susține (odată cu el și traducătorul lui) că slavii îi cunoșteau pe galii vechi sub numele de *vlahi*. Așadar, conchide el, în timpurile îndepărtate slavii au fost alungați de celți sau de gali din țara de la Dunăre și că majoritatea lor a migrat peste Munții Carpați la conaționalii lor (единоплеменникам) [11, p.221-222].

Conform lui P.Šafárik și traducătorului lui, galii au apărut în regiunea dintre Drava, Sava și Dunăre, adică în Iliria și Pannonia, prin anii 350-337 înainte de Hristos, alungându-i de acolo pe slavi, dar a observat și faptul că autorii antici nu-i menționează niciodată pe slavi. Încercând să răspundă la întrebarea de ce se întâmplă acest lucru, P.Preis invocă argumentul lui P.Šafárik, precum că autorii antici îi menționează doar pe acei care au fugit înspre ei – panonieni, iliri, geți, dar despre celelalte popoare mai îndepărtate ei nu aveau cunoștință [11, p.226-228]. Iar acești slavi veci ar fi locuit la Dunăre, în Iliria și Pannonia, până la mișcarea slavilor din secolul al VI-lea, și au fost alungați de acolo de către volohi, care, după cum reiese din gândurile anterioare ale lui P.Preis, de fapt erau triburi germanice ale celților sau galilor [11, p.233].

De asemenea, în traducerea articolului *Despre volohii lui Nestor* P.Preis insistă să aducă la cunoștința cititorului mai multe informații foarte interesante despre vlahii-morlaci și despre originea termenului „vlahi”

(valahi). P.Prais se întreabă dacă au ceva în comun „volohii lui Nestor” cu vlahii din Peninsula Balcanică. Atât P.Šafárik, cât și traducătorul lui, solidarizează cu concepția recunoscută în secolul al XIX-lea, precum că vlahii sau morlaciai (identitatea acestor termeni era recunoscută unanim) erau o populație romanică slavizată, ocupația principală a cărora era creșterea animalelor, de unde se trage și conotația disprețuitoare a etnonimului vlahomorlak.

Un alt autor care s-a preocupat de problema ce interesează aici a fost slavistul rus **Apolon Alexandrovici Maikov** (1826 - 1902), autorul unuia dintre cele mai importante și fundamentate studii despre istoria Serbiei. Lucrarea intitulată *Istoria limbii sârbe după monumentele scrise în grafie chirilică în legătură cu istoria poporului* a fost publicată la Moscova în anul 1857 [12], tradusă și publicată chiar în anul următor în limba sârbă [13]. În compartimentul dedicat Dubrovnikului, A.A. Maikov susține că vlahii sunt menționați în mai multe cazuri în sursele scrise pe care le-a consultat, în calitate de supuși ai Dubrovnikului, referindu-se la opinia lui Reinz, care credea că vlahi erau numiți slavii care locuiau în preajma orașelor, adică agricultorii, păstorii etc. În rezultatul propriilor cercetări ale surselor documentare examinate care îi amintesc pe vlahi, A.Maikov concluzionează că termenul *vlah* era utilizat de sârbi pentru a-i desemna pe italieni, în general [14, p.159].

În așa fel, analiza surselor îi permite cercetătorului A.A. Maikov să formuleze concluzia că termenul *vlah* nu desemnează o stare socială, ci un popor. „Vlahul, susține slavistul, este contrapus sârbului, dubrovceanului, zahlumleanului și pomoreanului; vlahii beneficiază de judecată specială, în care jumătate din judecători sunt vlahi, iar jumătate sunt sârbi. Vlahul este preocupat de comerț și merge cu mărfuri în țări străine” și, se întreabă nedumerit autorul, „oare chiar toate acestea se referă numai la plugari și la păstori?”. Astfel, urmează concluzia autorului potrivit căreia termenul *vlah* este un nume foarte vechi dat străinilor, care s-a păstrat la slavi încă din perioada invaziei celților sau volohilor în secolul al IV-lea până la Hristos. Tocmai din această perioadă, crede autorul, au rămas în Serbia două toponime locale: „Vlahia veche” (Старый Влахъ) – pentru partea de sud a Serbiei, regiune situată între Ibar și Drina, și Vlahii (Влахи) – pentru regiunea situată între Dalmația, Croația și Bosnia. Ulterior, A.A. Maikov susține că slavii au împrumutat acest nume de la celți și l-au transferat asupra dacilor, care erau un amestec al aborigenilor cu romanii și, de asemenea, au început să-i numească volohi sau valahi. Astfel, nu este de mirare faptul, consideră slavistul, că în sursele pe care le-a cercetat termenul *vlah* desemnează pe străini, în special pe italienii sau latinii care locuiesc în Dubrovnik și în Serbia [14, p.160].

Totuși, autorul susține că au dreptate și autorii care consideră că vlahul este slavul păstor și agricultor și invocă surse documentare pentru a demonstra că prin termenul *vlahi* erau desemnați păstorii, pentru a evidenția deosebirea dintre păstori și plugari. Și aici autorul intervine cu o opinie foarte interesantă. El constată că este adevărat că ocupația principală a volohilor care locuiau în patria lor, precum și a celor din Serbia, era creșterea animalelor, dar, susține A.A. Maikov, „nu putem crede că această îndeletnicire de bază a slavilor să fi fost numai în mâinile străinilor. Mai degrabă, vlahii alcătuiau o parte neînsemnată a păstorilor” [14, p.160]. În așa mod, susține slavistul, nu ar trebui să înțelegem că doar vlahii și albanezii erau păstori. A.A. Maikov consideră că anume ocupația principală a vlahilor și albanezilor a determinat transferul numelui *vlah* asupra întregii populații sârbe, ultima având aceeași îndeletnicire ca și vlahii și albanezii, adică creșterea animalelor [14, p.161].

Subliniind faptul că locuitorii Dubrovnikului desemnau cu termenul *vlahi* populația rurală, care locuia în afara orașului, uneori îi numeau „de munte”, adică păstori, autorul se întreabă: ce trebuie să înțelegem din această utilizare diferențiată a termenului *vlah*? Răspunsul autorului este destul de interesant: dubrovnicenii numeau cu acest nume pe sârbi și pe orice slav, iar sârbii desemnau cu acest nume pe dubrovniceni și pe orice latin. Pe de altă parte, continuă autorul, deoarece în Dubrovnik slavii alcătuiau pătura inferioară, termenul *vlah* a început să desemneze pe orice locuitor din zona rurală. Exact așa și în Serbia: deoarece valahii se ocupau cu păstoritul, numele *vlah* a fost dat în mod prioritar păstorilor. Autorul invocă și un proverb sârb în care se vede că vlahii erau numiți săraci (сиромаси) [14, p.161].

Referindu-se la Dalmația, slavistul Maikov susține că aici termenul *vlah* desemnează pe orice plugar. Foarte prețioasă este observația autorului că „acum (adică, la mijlocul secolului al XIX-lea – n.n.) sârbii și bosniacii de credință catolică și musulmană și, de asemenea, turcii îi numesc *vlahi* pe sârbii ortodocși”. Este evident, conchide autorul, că la bază acestui supranume se află deosebirea popoarelor, nu a categoriilor sociale ori a îndeletnicirilor. Așa cum altădată celții - volohii au transferat numele lor asupra a două regiuni din Serbia, tot așa dacii-valahii au numit cu acest nume pătura cea mai de jos a poporului sârb, care aveau aceeași îndeletnicire ca și ei. Ulterior, conchide A.Maikov, acest supranume a trecut de la pătura de jos la tot poporul sârb, cauza fiind aceeași: deosebirea etnică și de credință [14, p.161].

O altă ocupație a vlahilor, în afară de tradiționalul păstorit, era căratul sării de la minele de sare în cele mai diverse regiuni [14, p.96, 161] și a altor mărfuri [14, p.91].

Referindu-se la un caz de judecată în care sârbul se plânge pe vlah cneazului din Dubrovnik, iar vlahul se plânge pe sârb banului din Bosnia, A.A. Maikov se întreabă pe cine ar putea subînțelege sub termenul *vlah* și pe cine sub termenul *sârb*? Comparând sursele documentare, slavistul Maikov concluzionează că termenul *vlah* desemnează pe supusul Dubrovnikului și, probabil, pe orice dubrovnicean, iar termenul *sârb* ar desemna orice ortodox și, în general, orice supus al Bosniei [14, p.106].

Referindu-se la evenimentele de la sfârșitul secolului al XIII-lea în legătură cu reconstrucția mănăstirii Hilandar (Muntele Athos), A.A. Maikov menționează un document, semnat de Simeon (țarul Nemani, călugărit la mănăstirea Studenița, trecut apoi la Vatoped și Hilandar) și adresat țarului grec Alexei (împăratul bizantin – *n.n.*). În acest document erau enumerate bunurile dăruite mănăstirii respective de către Simeon, printre care erau „sate, *vlahi*, vii, sare etc.” [14, p.216]. Un alt document, cunoscut slavistului Maikov în care erau menționați vlahii, este, de asemenea, un act de danie datat cu anii 1222-1224. Documentul respectiv atestă că Manastirea Žiča din Serbia, devenită reședința arhiepiscopilor sârbi, a primit în dar 10 sate „cu toți vlahii aflați în ele” [14, p.221]. Referindu-se la structura socială a Serbiei în perioadele anterioare secolului al XIX-lea, A.A. Maikov îi amintește pe cnezi, un titlu onorific pe care îl purtau chiar și șefii satelor, dar, subliniază slavistul, au fost identificați cnezi și printre vlahii dăruitori mănăstirilor, adică printre păstori [14, p.248].

În așa mod, slavistul A.A. Maikov, determinat de metamorfozele politice și social-economice din Balcanii de la mijlocul secolului al XIX-lea și care și-a propus să cerceteze istoria limbii și a poporului sârb în baza documentelor scrise în grafie chirilică, a furnizat un șir de informații despre utilizarea termenului *vlahi*, locuitori cu popoarele slave din Peninsula Balcanică și, în special, cu sârbii.

În anul 1872, **Marin Stoianov Drinov** (1838-1906), istoricul și filologul bulgar care și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în Rusia, a publicat la Moscova un studiu consacrat colonizării Peninsulei Balcanice de către slavi [15, p.177-190]. Studiul, intitulat *Așezarea slavilor în Peninsula Balcanică* [16, p.138-140], era, de fapt, teza de magistru a lui Marin Drinov, devenind ulterior lector și profesor de slavistică la Universitatea Harkov. În această lucrare Marin Drinov demonstrează că Peninsula Balcanică a fost colonizată de către slavi în mai multe etape pe parcursul secolelor III - VII. Analizând populațiile cu care au intrat în contact slavii în procesul de colonizare a Balcanilor, cercetătorul Drinov a menționat un grup de populație, care erau produsul conviețuirii coloniștilor romani cu tricii romanizați, subliniind că aceștia se numeau *romei* (ромеями) sau *romani* (романами), iar slavii le ziceau *vlahi*. M.Drinov susținea că romanii sau vlahii au fost determinați sub presiunea slavilor să-și schimbe modul de viață, să părăsească locurile de câmpie și să se stabilească cu traiul în regiunile muntoase. De asemenea, autorul informează cititorul despre faptul că în secolele XI-XII Tesalia se numea Vlahia Mare, că Vlahia Mică era o parte a Etoliei, Vlahia de Sus era așezată în regiunea Epirului, iar Vlahia Albă se afla în Mezia Inferioară. Slavistul rus susține că localitățile vlahilor erau răspândite pe întreg teritoriul Bulgariei, în Macedonia, Tracia, în regiunile apropiate de Constantinopol, Epir, Tesalia, Albania etc. De asemenea, M.Drinov solidarizează cu opinia expusă în literatura istorică de la mijlocul secolului al XIX-lea și susține, după alți autori, că în Balcani locuiau cca 500 000 de vlahi. Referindu-se la situația vlahilor, slavistul susține că în unele locuri vlahii au fost puși sub dependența slavilor și transformați în șerbi, fapt despre care atestă actele țărilor bulgari și sârbi din secolele anterioare. În același timp, susține M.Drinov, în regiunile muntoase vlahii și-au păstrat independența încă mult timp. Pe parcursul secolelor numărul vlahilor s-a micșorat din cauza că aceștia s-au mutat în stânga Dunării, dar, consideră autorul, și datorită „contopirii cu slavii care i-au înrobit”. Este important a sublinia că M.Drinov invocă faptul că și vlahii au avut o influență asupra slavilor, argumentându-și opinia prin numărul mare de cuvinte latine intrate în limbile bulgară și sârbă [16, p.138-140].

În anul 1873, *Buletinul societății geografice din Rusia* publică un studiu despre toponimele de origine autohtonă ale localităților slave de pe coasta Adriaticii, preluate de pe o hartă tipărită la Milano în anul 1825 [17, p.160]. Autorul studiului, **Valtazar Bogišić** (1834-1908), era un avocat și etnograf sârb, care în anul 1869 a luat cetățenia Imperiului Rus și a fost angajat pentru o perioadă (1870-1873) la Universitatea din Odesa [18, p.168-169]. În studiul amintit, autorul menționează unele toponime ce țin de populația vlahă, cum ar fi Valle Vlaka – Влада (Istria), Valle Vlasca – Власка (insula Hvar), Valle Vlaska – Власка (Granița Militară), Valle Vlassich – Власихе (insula Pag) [17, p.214-215]. Așadar, vlahii nicidecum nu pot fi asociați cu o populație care nu a văzut marea.

În același an (1873) și volum al *Buletinului societății geografice din Rusia* se publică și studiul savantului sârb **Vladimir Jaksic (1824-1899)** dedicat cercetării structurii naționale a populației din Serbia. În acest studiu autorul concretizează că valahii sau românii (валахи или румыны) locuiesc în partea de nord-est a Serbiei, populând patru județe – Krainsk, Cernorecisk, Pojareuț și Ciupriisk, mai apropiate de România și regiunea ungară Banat, și nu face nicio deosebire între valahi și români. Cercetătorul Jaksic susține că ponderea numerică a valahilor este de mai bine de 10,4% din numărul total al populației, în așa fel ocupând locul celei de-a doua națiuni după sârbi. Autorul consideră că valahii au migrat în Serbia relativ târziu, fiindcă, după invazia hunilor din secolul al V-lea și a avarilor în secolul următor, coloniștii romani au fost nimiciți aproape complet. În așa mod, în secolul al VII-lea, când au ajuns sârbi în aceste teritorii, ultimii au găsit aici un număr foarte mic de coloniști romani. În următoarele 9 secole de dominație sârbă ultimii reprezentanți ai populației neslave au decedat sau au fost sârbizați. Iar către anul ocupării Serbiei de către turci (1521), teritoriul Serbiei era populat doar de sârbi. Vladimir Jaksic susține că „valahii, care locuiesc acum [mijlocul secolului al XIX-lea – n.n.] în Serbia s-au strămutat cel mai probabil aici după ce sârbi, împreună cu patriarhul Arsenie, s-au strămutat în Austria la 1690 și locul acesta a rămas pustiu” [19, p.227-242]. Referindu-se la celelalte regiuni în care mai locuiesc valahii, autorul menționa Rusia (Basarabia), Austria (Bucovina. Granița Militară), Transilvania și Turcia (Dobrogea și regiunea Vidin), regiunile Podolia și Herson. Prezintă interes faptul că autorul estimează că în total în Europa, inclusiv în Moldova și în Țara Românească, locuiesc cca 7 282 000 de vlahi [19, p.227-242].

În anul 1887, **Petar Draganov (1857-1928)** – bulgar născut în Basarabia, filolog și slavist rus, absolvent al Universității din Sankt Petersburg, a publicat în revista *Societății slave de caritate slave din Sankt Petersburg* o scurtă sinteză etnografică a Macedoniei. Sinteza este un rezultat al cercetărilor pe care le-a realizat în Macedonia în perioada 1885 - 1887 în care a activat în calitate de profesor la Salonic. Când ajunsese la Salonic, era ferm convins că vorbitorii de limbă slavă din Macedonia otomană sunt bulgari, dar după cercetările pe care le-a făcut în Macedonia a ajuns la concluzia că „Nu există o altă țară în Europa, doar dacă considerăm Caucazul european, în care pe un teritoriu atât de mic să coexiste un amestec atât de mare de limbi, culte și, mai ales, dialecte și triburi, precum Macedonia modernă” [20, p.596], iar dialectele macedonene formează o limbă separată. Abordând problema limbilor și dialectelor lor care se vorbesc în Macedonia, Petar Draganov menționează că o bună parte a locuitorilor Macedoniei vorbesc „limba volohă sau țințară (волошский или цинцарский) cu graiurile moshopol (мосхопольским), meglan (могленским) și altele” [20, p.597]. De asemenea, slavistul Draganov susține că deși nu este de acord cu „savantii și patrioții vanitoși români așa precum D.Bolintineanu, Dumitrescu, Urechea și alții [...]”, este nevoit să recunoască și să țină cont de faptul că în Macedonia, precum și pe tot întinsul Peninsulei Balcanice încă din perioada migrației volohilor pe malul stâng al Dunării dar și din contul migrațiilor mai târzii, au rămas conaționali de-ai lor [...]”. P.Draganov susține, de rând cu alți cercetători, că „încă la începutul acestui secol [al XIX-lea – n.n.] în Epir, Tesalia și Macedonia și Albania au fost înregistrate circa 500 de sate ale volohilor”, la care se mai adaugă cca 50 de familii de volohii din Tracia, Tatar-Pazardjik (Câmpia tracică superioară) și Peruştița (partea sudică a Bulgariei), „cca 33 000 de români în Dobrogea, care a trecut acum la regatul României, și, în sfârșit, 127 326 de suflete care locuiesc în Regatul Serbiei, adică în total [...] cca 500 000 de români” [20, p.597]. Cercetătorul Draganov susține în lucrarea sa că este nevoit să recunoască că „trebuie să-i mai adăugăm aici și pe acești cuțovlahi, caracaceni, țințari, care sunt destul de mulți în partea occidentală a Macedoniei slave ce hotărniceste cu Albania și Epir”. De asemenea, în toate orașele mari, subliniază autorul, cum ar fi Ohrida, Bitol, Resen, Krușevo, Kostur, Enidje, Vardar, Voden, și chiar în unele orașe slave, Prilep și Veles, există cartiere volohe, care au școli naționale sau grecești, cu bisericile lor, care recunosc fie pe patriarhul ecumenic, fie pe exarhul bulgar [20, p.597]. Slavistul susține, de asemenea, că românii locuiesc și în Macedonia estică și în Bulgaria, mai ales în orașele bulgărești de pe frontieră, unde „o parte dintre români sunt aborigeni, iar altă parte strămutați nu demult aici” [20, p.602].

Un interes deosebit pentru cercetarea noastră prezintă lucrarea militarului bulgar și rus **Anastasiu F. Benderev** *Geografia și statistica militară a Macedoniei și regiunilor limitrofe din Peninsula Balcanică*, lucrare publicată în anul 1890 la Sankt Petersburg la tipografia Cartierului General al împăratului rus [21]. Concepută în calitate de sursă de informație istorică, statistică, etnografică și alta despre Macedonia pentru cei interesați de „operațiunile militare care se vor declanșa degrabă în Macedonia și din cauza Macedoniei” [21, p.VII], militarul a compartimentat lucrarea, în funcție de scopul pe care și l-a propus, în părți cu denumiri sugestive: Partea I – Schiță istorică și informații militaro-statistice generale despre teritoriile turcești din Peninsula Balcanică, Partea a II-a este dedicată geografiei militare a Balcanilor: munți, văi, râuri, lacuri, mlaștini, litoral

maritim, drumuri etc. – toate analizate din punct de vedere geografic, dar și etnografic; Partea a III-a intitulată „Etnografie și statistică” și Partea a IV-a care pune la dispoziția comanditarilor acestui studiu informații foarte variate despre posibilele teatre militare din vecinătatea Macedoniei. Studiul lui A.Bendereev are mai degrabă un caracter informativ-descriptiv, în conformitate cu misiunea atribuită, și este elaborat în baza unor lucrări istoriografice, cartografice și statistice pe care autorul le enumeră în prima parte a lucrării, dar și în baza unor informații culese de la persoane numele cărora nu-l poate arăta „din considerente lesne de înțeles” [21, p.VII].

Fără a se lansa în digresiuni analitice sau atitudini personalizate, autorul informează cititorul despre părțile turcești ale Balcanilor, punându-i la dispoziție o scurtă schiță istorico-etnografică a popoarelor și statelor din Peninsula Balcanică. În această succintă prezentare a istoriei Balcanilor, de rând cu alte popoare conlocuitoare a peninsulei, autorul prezintă istoria limbii române și a valahilor (cuțovlahilor, țințarilor), care, în opinia acestui militar-cercetător, este un produs al simbiozei traco-ilirilor cu romanii. O parte din traco-ilirienii romanizați au trecut Dunărea și, amestecându-se cu slavii, au format românii actuali. Cei care au rămas la sud de Dunăre au fost alungați în munți de către slavi, dar, susține A.Bendereev, acest fapt doar se presupune. În schimb, autorul este absolut sigur că între valahii de la sud de Dunăre și de la nord de Dunăre există o înrudire deplină. „Ei chiar se numesc cu același nume – români”, precizează A.Bendereev [21, p.41]. Slavii și grecii le zic românilor din dreapta Dunării *țințari* și *cuțovlahi*, susține slavistul, dar nu încearcă să explice etimologia acestor termeni, ci doar ne informează că cuțovlahii sunt numiți diferit: *cambizi* – cuțovlahii care locuiesc zonele de câmpie, *carguni* – cei care poartă haine negre, mai sunt *ciobani* sau *păstori* și alții. Dacă în sensul identificării categoriilor de cuțovlahi autorul nu ne oferă prea multă informație, iar cea pe care a prezentat-o este prea contradictorie și neclară, în schimb acesta se apleacă temeinic asupra istoriei cuțovlahilor. Aflăm de la A.Bendereev că cuțovlahii sunt menționați pentru prima dată prin anul 976 „ca locuitori ai unei țări aflate între Kastoria și lacul Prespa” [21, p.42]. În continuare, autorul afirmă că, începând din secolul al XII-lea și până în secolul al XV-lea, tot așa ca și în prezent, cuțovlahii populau ambele versante ale Pindului. De asemenea, etnograficul-militar ne amintește că Tesalia a fost numită *Valahia Mare*, *Valahie Mică* era localizată în Etolia, iar Moldova era cunoscută sub numele *Valahia Neagră*. Sârbii numeau despotatul Epirului țara „vlahioților” etc. Ca și acum, scrie A.Bendereev, în epoca medievală cuțovlahii erau nomazi cu obiceiuri simple, dar exuberante. Vara locuiau în munți, în așa-numitele *cătune*, un fel de sate cu cca 35 de familii, iar toamna se coborau în câmpii pentru iernatul lor și al numeroaselor turme. Încă din epoca medievală și-au descoperit abilități negustorești deosebite. Aveau caravane și făceau comerț de tranzit între porturile Adriaticii și adâncul peninsulei. Autorul susține că cuțovlahii nu ar fi avut tradiții naționale, deși erau puternic atașați de limba maternă. Au utilizat scrisul în limba greacă pentru că nu au avut limbă lor scrisă, dar în ultimul timp România promovează activ scrisul și literatura română în mediul țințarilor, iar în prezent, în toate centrele importante unde locuiesc cuțovlahi, au fost deschise școli românești [21, p.41-43].

Indicându-i pe români (valahii și cuțovlahii sau țințarii) în calitate de una dintre importante etnii conlocuitoare cu slavii, grecii, turcii și albanezii în Peninsula Balcanică, A.Bendereev constată că reprezentanții etniei române – valahii și cuțovlahii – se deosebesc prin particularitățile graiului, care are o rădăcină comună – românească. Vlahii, susține autorul, populează teritoriile de-a lungul Dunării, de la cursul inferior al râului Moravia până în Deltă, iar cuțovlahii locuiesc compact doar în regiunea Pindului, în rest sunt împrăștiați pe întreaga peninsulă și mai ales în sudul Macedoniei [21, p.85, 239]. Conform statisticilor indicate de A.Bendereev în prima parte a lucrării, la sfârșitul secolului al XIX-lea (1890) în Macedonia locuiau cca 2 393 000 de locuitori [21, p.632], dintre care 80 000 de cuțovlahi (creștini și musulmani) [21, p.91], aceștia având o pondere de mai bine de 3% din populația Macedoniei. În altă parte a lucrării, A.Bendereev stabilește că cuțovlahii populează, în comun cu grecii, bulgarii, turcii și albanezii, atât ambele versante ale Pindului, cât și bazinul râului Wistriza și Valea Malikck. Iar în orașul Bitol și în împrejurimile lui ei alcătuiesc o comunitate importantă [21, p.97]. Un număr destul de mare de valahi locuiau în sangeacurile Bitola și Gorceansk. Din cele 13 kazale ale acestor două sangeacuri, 9 erau populate de valahi, numărul cărora ajungea la cifra de 52 277 din totalul de 763 331 de locuitori ai acestor sangeacuri [21, p.618]. De asemenea, autorul susține că acest număr mai poate fi completat cu cei 510 greci din Bitol, care, de fapt, erau țințari, susține autorul, pentru că vorbeau românește [21, p.622].

Descriind situația etnică a Epirului, autorul menționează că deși epiroți și tesalieni sunt majoritari acolo, țințarii sau cuțovlahii alcătuiesc o categorie etnică importantă, populând mai ales zona Pindului [21, p.251]. Aceștia sunt, în cea mai mare parte, ortodocși și doar un număr neînsemnat de cuțovlahi au acceptat islamul. Invocând cifrele recensământului otoman realizat în ajunul războiului din 1877-1878, cercetătorul Bendereev

susține că în Epir locuiau 32 000 de valahi (țințari) nemusulmani, din totalul de 480 000 de locuitori ai provinciei. În continuare A.Benderev amintește că țințarii locuiesc pe întreg întinsul Peninsulei Balcanice, profesând negustoria, păstoritul, o bună parte a lor sunt proprietari de hanuri. În altă parte a lucrării autorul susține că țințarii populează și zonele de câmpie ale Epirului, de rând cu alte popoare care fac agricultură [21, p.267]. Cuțovlahii creștini populează și două sangeacuri din nordul Albaniei, în sangeacul Scutari fiind repartizați 2 740 de cuțovlahi și încă 1 000 în Dibra [21, p.100]. Pentru Epir autorul invocă cifrele prezentate de către consulatul englez în 1870, conform cărora dintre cei 357 000 locuitori ai acestor zone, cca 32 000 erau valahi [21, p.597].

Conform informațiilor furnizate de A.Benderev, în provinciile otomane din Peninsula Balcanică locuiau în total cca 5 149 665 de persoane, dintre care 117 940 erau țințari [21, p.103].

Militarul-cercetător își extinde investigațiile și asupra Bulgariei și estului Rumeliei, informând cititorul că, în conformitate cu datele recensământului din 1887, aici locuiesc 3 154 000 de persoane, inclusiv 55 000 români (valahi) și 5 000 țințari (cuțovlahi) [21, p.105]. Românii, susține A.Benderev, populează mai ales malul drept al Dunării, în special ținuturile Vidin (cca 25 000), Rahov (8 000), Plevna (6 000), Silistra (cca 2 000), Razgrad (3 500). În conformitate cu cifrele recensământului din 1881, în Bulgaria locuiau 49 000 de valahi, inclusiv 1 000 de cuțovlahi. Autorul face niște calcule aproximative, susținând că dacă creșterea populației este de 140 de oameni la 100 de locuitori, atunci numărul vlahilor în anul cercetărilor lui în Bulgaria ar trebui să fie de cca 56 000 de persoane, inclusiv 2 000 de cuțovlahi. Ceilalți 3000 de români, aproape majoritatea cuțovlahi, locuiesc în Rumelia, în împrejurimile orașului Filippopol [21, p.107].

Autorul ne informează că populația Serbiei ajunsese în anul 1887 la 2 014 000 locuitori, inclusiv 153 000 de valahi. În același timp, aproape 7,5% dintre aceștia locuiesc compact în ținuturile Kraina, Tsimnoreki, Pojareuț și Ciuprii [21, p.108].

Turcia europeană avea o populație de 5 400 665 de persoane, conform informațiilor prezentate de către A.Benderev, dintre care 117 940 erau valahi (țințari), distribuiți pe regiuni după cum urmează: în Macedonia – 80 000 de valahi (țințari); în Epir – 32 000; în nordul Albaniei – 3 740 și în Serbia veche locuiau 2 200 de valahi (țințari).

În conformitate cu datele statistice utilizate de A.Benderev, Peninsula Balcanică era populată la sfârșitul secolului al XIX-lea de cca 15 343 665 de locuitori, inclusiv 360 940 de valahi și țințari, care erau repartizați diferit pe întinsul peninsulei. Astfel, susține autorul lucrării, în Turcia europeană locuiau în această perioadă cca 117 940 de valahi, în Bulgaria – mai bine de 60 000, în Serbia – 153 000 și în Dobrogea cca 30 000. Autorul nu amintește deloc pe valahi atunci când pune în discuție structura etnică a Greciei, Muntenegrului, Austro-Ungariei, Bosniei și Herțegovinei [21, p.112].

Deosebit de interesant pentru cercetarea noastră este compartimentul dedicat dezvoltării învățământului popoarelor balcanice, despre care A.Benderev spune că „este slab dezvoltat” și, din cauza informațiilor foarte lapidare cu privire la acest subiect, nu are prea mult de spus. Totuși, autorul constată că școala grecilor și cuțovlahilor din Tracia și Macedonia este mult mai dezvoltată decât cea a bulgarilor din Turcia. Bun observator, A.Benderev a indicat faptul că în toate localitățile importante din Tracia și Macedonia grecii și cuțovlahii au școli bine amenajate, care sunt întreținute de către grecii bogați și negustorii români din diferite orașe turcești sau europene. Cea mai bună școală a țințarilor se află în orașul Bitola. Autorul a găsit explicația implicării active a guvernului grec în dezvoltarea învățământului din aceste regiuni prin faptul că grecii își doresc „sa-i transforme pe slavi și țințari în greci” [21, p.122]. Dar, în pofida intrigilor grecilor, care au reușit în anul 1887 să închidă școala valahă din Soluni și din alte localități, valahii au 25 de școli pentru bărbați și 8 școli pentru femei în toată Macedonia. Cei peste 1500 de băieți și 350 de fete, care erau înscriși la aceste școli, erau instruiți de 50 de învățători și 11 învățătoare [21, p.832].

În partea a III-a a lucrării A.Benderev realizează o intervenție *statistico-etnografică* a tuturor stăpânilor turcești din Peninsula Balcanică pentru fiecare sangeac și cază în parte [21, p.573-652], identificând localitățile strategice principale. Autorul analizează din punctul de vedere al structurii etno-demografice fiecare dintre orașele considerate importante în cazul unui eventual război cu Imperiul Otoman. Cercetătorul Benderev utilizează în mod comparativ atât datele oficiale ale guvernului turc în conformitate cu recensământul populației din anul 1865, cât și date statistice furnizate de alți militari, statisticieni sau alte tipuri de date cu referire la regiunile cercetate, constatând că funcționarii otomani au produs intenționat abateri statistice în favoarea elementului musulman [21, p.573-652]. Pentru a stabili cât mai aproape de adevăr numărul populațiilor

creștine și a identifica coraportul dintre populația musulmană și cea creștină, cercetătorul indică toate cifrele pe care le-a găsit în literatura de specialitate și în cea statistică oficială pentru fiecare regiune și localitate importantă din Balcani. Statistica etnică realizată de A.Benderev ne arată că valahii populează aproape toate sangeacurile Balcanilor turcești, cu excepția sangeacului Novi Pazar – sangeac care a rămas în componența Imperiului Otoman după ocuparea Bosniei și Herțegovinei de către armatele austriece. A.Benderev exploatează termenii *cușovlah* și *țințar* în calitate de sinonime pentru termenul *valah* și susține că aceștia aveau o pondere demografică foarte diferită în sangeacurile balcanice ale Imperiului Otoman. În urma analizei datelor furnizate de diferite surse, autorul conchide că în casele Serbiei Vechi – un termen care desemna regiunile Turciei europene de la nord de provincia Macedonia, altădată Moesia Superioară, locuiau cca 2200 de țințari ortodocși [21, p.580]. Țințarii populau mai ales zonele urbane ale cazelor și, la prima vedere, aveau o pondere mică în totalul de 242 274 de locuitori ai Serbiei Vechi. Însă, faptul că statisticile culese de către A.Benderev stabileau țințarii după populațiile mahometane (albanezi (62% din totalul populației), turci) și slavi (bulgarii și sârbii) și în Serbia Veche, ne induce la concluzia că valahii erau un grup etnic important în Serbia Veche, mai ales că toți „țințarii și valahii (cușovlahii) [...] sunt ortodocși” [21, p.584].

În ce privește Albania de Nord, cei mai mulți țințari locuiau în sangeacul Scutari (Shkodër), autorul indicând un număr de 2740 de țințari printre cei 106 013 de locuitori ai sangeacului [21, p.587]. O bună parte a vlahilor locuiau în orașe: 240 de țințari locuiau în orașul Alessio (numărul total de locuitori era de 2 344), alți 500 de țințari locuiau în orașul Tirana (numărul total de locuitori era de 5 650), cca 2 000 de țințari în ținutul Durazzo (numărul total de locuitori era de 22 200) [21, p.587] și încă 1 000 de țințari în regiunea Elbassan [21, p.594]. Astfel, numărul țințarilor care locuiau în Albania de Nord era de cca 3740 de locuitori din totalul de 309 065 [21, p.594]. Raportat la numărul total al locuitorilor Albaniei de Nord, țințarii nu erau mulți – cca 1,21 la sută, dar erau ortodocși și formau mai bine de 5% din totalul creștinilor-ortodocși din Albania de Nord. Astfel, ei constituiau o categorie etno-religioasă importantă pe care ar fi putut miza Rusia ortodoxă într-un eventual război cu Turcia mahomedană.

Citând statisticile consulatului englez pentru anul 1870, A.Benderev indică faptul că în Albania de Sud locuiau 32 000 de valahi, adică aproape 9 la sută din totalul de 357 000 de locuitori ai acestei regiuni [21, p.597].

Pentru fiecare dintre cele două vilaiete ale Macedoniei (Solun și Bitol) A.Benderev ne prezintă date statistice foarte amănunțite, calculate de autor în baza informațiilor preluate din lucrarea *Ethnographie de la Macédoine*, editată în anul 1881 la Filippopol de către exarhatul bulgar, dar și din alte surse pe care le consideră demne de luat în considerare. Așa cum menționează autorul, cei mai mulți valahi, cca 11 786, locuiau în sangeacul Solun și alcătuiau aproximativ 1,6 din totalul de 740 314 locuitori ai unității administrative [21, p.609]. Prezintă interes faptul că în 5 cazale ale acestui sangeac locuiau valahi-ortodocși, aproximativ 6 786 de persoane, și doar în cazaua Vodena, de-a lungul râului Moglenitsas, locuiau cca 5 000 de valahi musulmani [21, p.603]. Deși în tabelul în care se prezintă datele statistice Benderev indică doar valahi musulmani pentru cazaua Vodena, la următoarea pagină acesta ne spune că printre cele 82 de localități ale cazalei Vodena sunt câteva localități populate în exclusivitate de țințari-ortodocși, precum satele Livada, Oșani, Lunguța, Borislavița, Huma, Cupa și Fușteni [21, p.605-606]. Referindu-se la structura etnică a orașului Solun, centrul sangeacului cu același nume, autorul notează faptul că nu au mai rămas mulți bulgari și țințari etnic-puri, dar mai există vreo 2 500 de bulgari și vreo 1 000 de greci „care mai vorbesc încă românește (по валахски)”.

De asemenea, valahii-creștini conlocuiesc cu bulgarii, grecii, evreii și turcii în 6 din cele 7 cazale ale sangeacului Sereș. Numărul vlahilor nu era impunător, alcătuind în acest caz 4 390 de locuitori sau puțin peste unu la sută dintre cei 434 211 de locuitori ai sangeacului [21, p.610-613]. Este interesantă mențiunea autorului despre un sat numit Budjov din cazaua Melnik (Melenik), care era unul valah, dar valahii locuiau aici doar vara, pentru că iarna aceștia coborau în valea Seresului [21, p.612].

Un număr destul de mare de valahi locuiau în sangeacurile Bitol și Gorceansk. În 9 dintre cele 13 cazale ale acestei unități administrative locuiau 52 277 de valahi. Aceștia formau cca 7 la sută din totalul de 763 331 de locuitori ai sangeacului [21, p.618]. De asemenea, autorul mai pomenește și de cei 510 greci care locuiau în orașul Bitol, dar el spune că aceștia nu erau, de fapt, greci, pentru că vorbeau românește [21, p.620]. Totodată, A.Benderev nu spune din ce cauză acești valahi se dădeau drept greci. În orașul Bitol locuiau cca 5000 de țințari, dar ei erau o categorie etnică importantă și în alte orașe, precum Krușevo, dar și în târgușoarele Trnovo, Magarevo, Nijopole, Diov, Maloviște și în câteva sate locuite de valahi, bulgari și albanezi [21, p.620]. În cazaua Ohrida valahii locuiau numai în orașul Ohrida [21, p.622].

La sfârșitul celei de-a treia părți a lucrării A.Benderev rezumă într-un tabel toate datele statistice pe care le-a cules din diferite surse cu referire la populația Macedoniei. În conformitate cu informațiile din acest tabel, în Macedonia locuiau 77 639 de valahi, inclusiv 72 639 de valahi-ortodocși și 5 000 de valahi musulmani, alcătuind cca 3,25% din totalul de 2 393 137 de locuitori [21, p.632]. Valahii erau a cincea națiune în Macedonia după bulgari, turci, greci și albanezi. Totodată, autorul ne comunică că aceste etnii nu se prea împăcau între ele și erau „chiar vrăjmașe”, iar această stare de lucruri înlesnea dominația musulmanilor, care alcătuiau doar 30% din totalul populației Macedoniei [21, p.633].

Citându-l pe călătorul francez Guillaume Lejean [22], care a întocmit pentru guvernul francez 20 de hărți extinse ale Peninsulei Balcanice, A.Benderev menționează că cuțovlahii sau țințarii din Peninsula Balcanică se împart în trei grupuri, după cum urmează: *bruții*, *massarakii* și *bovii*. Ultimii populează nordul Greciei și numără până la 11 000 de persoane [21, p.643-644]. Benderev a preluat de la G.Lejean și informațiile despre țințarii nomazi, numiți *cambizi*, adică locuitorii zonelor de câmpie; *caraguni* (persoane care poartă haine negre – sau *sărăcăciani* [23]) și *ciobani* (păștori) [21, p.644]. A.Benderev, urmând lucrarea lui G.Lejean, subliniază că țințarii sunt oameni sănătoși, voinici, cu părul negru sau castaniu-deschis, cu chipuri înțelepte, dar posomorâte, iar femeile lor sunt foarte frumoase, însă nu prea suple la forme. Autorul menționează că toți țințarii sunt bine educați și de o înaltă moralitate [21, p.644]. Și bulgarii, susține Benderev, povestesc despre valahii nomazi că aceștia erau foarte curajoși, încât s-au implicat în războaiele civile din Bizanț. Chiar se cunoaște și numele unuia dintre acești valahi viteji – un oarecare Șaraban, menționat în legătură cu evenimentele din anul 1322 [21, p.812].

Autorul știa despre faptul că valahii Macedoniei sunt amintiți pentru prima dată în anul 980, iar David, fratele țarului Samuil (991-1014), a fost omorât de valahii nomazi la „stejarii frumoși” [21, p.824]. Anumite cunoștințe are autorul și despre Moschopolis, care în secolul al XV-lea a fost înălțat pe ruinele Voskopului sau Voscopolis. În timpul dominației otomane a atins un înalt grad de dezvoltare, locuitorii orașului, valahii, ducând un comerț destul de larg. A fost distrus la începutul secolului al XIX-lea [21, p.824-825].

Elaborată pentru a acoperi necesitățile militaro-politice și strategice ale Imperiului Rus, lucrarea lui A.Benderev este o sursă foarte importantă despre prezența valahilor în Peninsula Balcanică. Fundamentându-și lucrarea pe surse foarte importante și credibile în această perioadă, autorul a reușit să cartografieze Balcanii din punct de vedere etnic. Informațiile foarte amănunțite despre localitățile populate de țințari sau valahi, despre numărul lor (chiar dacă uneori este aproximativ, ceea ce îl face și pe autor să aibă dubii), despre modul de viață și ocupațiile lor – sunt foarte importante pentru cercetarea istoriei românilor din Balcani.

Tot la sfârșitul secolului al XIX-lea, odată cu creșterea interesului politico-strategic al Rusiei pentru Balcani, **Vladimir Alexandrovici Teplov** – diplomat și călător rus, secretar al ambasadei ruse din Constantinopol în anul 1879, a publicat în anul 1877 o lucrare cu caracter statistic, în care sunt diferite informații despre Bulgaria, Tracia și Macedonia [24]. Descriind populația nemusulmană din Bulgaria, Tracia și Macedonia, V.Teplov menționează că aceasta este alcătuită din următoarele popoare: ruși, bulgari, sârbi, greci, nemți, români, țințari, cuțovlahi, armeni, țigani și evrei [24, p. XIX]. În Bulgaria, susține autorul, sunt cca 65 878 de români care populează mai ales Dobrogea și sangeacul Vidin [24, p.XXII]. Țințarii sau cuțovlahii sunt urmașii imigranților din Dacia și locuiesc mare parte în Macedonia de sud-vest. Cel mai mare număr de cuțovlahi, cca 22 400 de suflete, locuiesc în sangeacurile Bitol și Gorceansk [24, p.XXII]. În Bulgaria, Tracia și Macedonia, concluzionează V.Teplov, locuiesc mai bine de 88 278 de români [24, p.XXV], ceea ce alcătuiește 1, 85% din numărul total de 4 767 393 de locuitori de aici.

La sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea **Alexandr Arkadevich Rostkovsky** (1860-1903), consulul rus de la Bitol cu o soartă tragică [25, p.232-242], a publicat două studii consacrate structurii și distribuției etnice a locuitorilor din două vilaete – Bitol [26, p.61-112] și Solun [27, p.565-583]. Consilierul de stat Rostkovsky argumentează necesitatea demersurilor sale, de altfel premiate de Academia Imperială de Științe, prin faptul că mișcarea națională din Peninsula Balcanică, care a început în anii '60 a secolului al XIX-lea, determină necesitatea demarcării unei „granițe etnografice între popoarele din provinciile turcești” [26, p.60]. Autorul își întemeiază cercetarea, care speră să fie utilă statului rus, pe anuarele statistice publicate în fiecare vilaet. Dar pentru că A.Rostkovsky consideră aceste surse „deosebit de incomplete și imprecise” [26, p.60], ele au fost completate și corectate cu cifre furnizate de comunitățile creștine și de familiile care plăteau impozite arhierului eparhial, precum și cu informații culese de autor personal în timpul călătoriilor prin vilaete. În final, autorul a considerat corect să facă o medie a datelor de care dispunea, indicând

că ar putea exista o marjă de eroare de cca 15%. Încercând să argumenteze absența informațiilor cu privire la apartenența etnică și lingvistică a popoarelor din aceste vilaete prin faptul că nu este filolog și nu poate determina cu exactitate limba în care vorbesc popoarele slave din Balcani, A.Rostkovsky trece în revistă toate popoarele pe care le-a întâlnit. Referindu-se la alți creștini decât slavii, A.Rostkovsky îi menționează în primul rând pe valahi, despre care susține că „deși valahii sunt grecizați și se prezintă drept elini de diferite feluri, acasă și în familie aceștia vorbesc exclusiv în limba valahă. Femeile lor nu au învățat să vorbească grecește nici până acum” [26, p.62].

Conform calculelor făcute de A.Rostkovsky, la sfârșitul secolului al XIX-lea (1899) în vilaetul Bitol, alături de turci osmanlâi (78 867), albanezi (266 061), slavii (291 892), grecii (108 023) și evrei (5 270), locuiau cca 53 227 de vlahi [26, p.111, 112].

Statisticile prezentate de consulul rus demonstrează că și în vilaetul Solun (Salonic) locuiau vlahi, deși numărul lor era mai mic decât în vilaetul Bitol, alcătuind cca 2,5 din numărul total de 1 090 962 de locuitori [27, p.583]. De asemenea, A.Rostkovsky identifica în vilaetul Solun vlahi creștini în număr de 22 824 de persoane, dar și cca 3 917 de vlahi musulmani. Vlahii din vilaetul Solun, susține A.Rostkovsky sunt distribuiți în colonii nu prea mari pe întreg teritoriul vilaetului, spre deosebire de grecii care locuiesc compact în zonele de litoral ale vilaetului și care prin unitatea lor au reușit să influențeze și să elinizeze majoritatea popoarelor cu care conlocuiesc, așa cum s-a întâmplat și cu vlahii. Majoritatea vlahilor din Solun, susține A.Rostkovsky, sunt întratât de elinizați, încât se supără dacă sunt numiți vlahi. Excepție fac doar vlahii care locuiesc în cazaua Ghevghelia, în locul numit Moglena (în turcă – Carajova). Circa 4 000 de vlahi din satul Noite al acestei cazale au fost convertiți în islam la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Autorul a ținut să sublinieze că este unicul caz când valahii au fost islamizați [27, p.394]. În ce privește alți valahi din acest vilaet, după părerea lui A.Rostkovsky, ei au fost bulgarizați.

Cea mai mare parte a slaviștilor ruși, lucrările cărora au fost abordate în prezentul studiu, nu erau etnici ruși: primii autori de la sfârșitul secolului al XVIII-lea care au abordat în cercetările lor problema etno-demografică a teritoriilor de la sud de Dunăre erau reprezentanți ai etniilor slave și, de obicei, originari din zona Balcanilor, care și-au făcut studiile în universitățile ruse și/sau au fost angajați în serviciul împăratului rus. Cunoscând limbile slavilor de sud și având o misiune bine determinată, aceștia au realizat investigații și au cules informații mai degrabă statistice și descriptive. Totuși, din lucrările acestor primi cercetători ruși ai zonei Balcanilor am identificat informații despre numărul românilor care locuiau în diferite regiuni ale Balcanilor, despre numele cu care erau numiți de popoarele conlocuitoare sau cum se autoidentificau, precum și despre ocupațiile și tradițiile vlahilor de la sud de Dunăre. Odată cu intensificarea interesului politic și geostrategic al Rusiei în Peninsula Balcanică și a expansionismului rus în această direcție, știința istorică rusă, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a inițiat cercetări științifice despre slavii din afara statului rus, inclusiv despre cei din Balcani. Doar că aceste cercetări, fiind subordonate unor scopuri politico-militare, nu au depășit foarte mult caracterul etno-demografic și statistic. Însă dacă primii slaviști ruși abordau doar tangențial problema românilor de la sud de Dunăre, slaviștii din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care căutau să identifice cât mai mulți susținători ai expansionismului rus în Balcani, au acordat o atenție sporită popoarelor creștine din teritoriile europene ale Imperiului Otoman, printre aceștia fiind și românii, care au fost identificați sub diferite nume – *rumuni*, *volohi*, *valahi*, *țințari*, *cuțovlahi* etc., dar toți vorbind aceeași limbă – limba română (chiar și cei care nu recunoșteau că sunt valahi). Deși coticitatea demografică atestată a românilor în Balcani nu era foarte importantă, aceștia sunt prezenți în toate statisticile elaborate de slaviști ca fiind a 5-a națiune din Balcani după bulgari, sârbi, grecii, evrei, albanezi sau turcii. În așa fel, interesul sporit al cercetătorilor ruși pentru o națiune creștin-ortodoxă, deși numeric puțin prezentă, interes determinat de interesele militare și politice ale Imperiului Rus în Balcani, a conservat informații foarte diverse și prețioase despre prezența românilor la sud de Dunăre.

Referințe:

1. ЛАПТЕВА, Л.П. *Историография истории южных и западных славян*. Москва: Московский университет, 1987.
2. ЛАПТЕВА, Л.П. *История славяноведения в России в XIX веке*. Москва: Индрик, 2005.
3. КЕРИМОВА, М.М. *Югославянские народы и Россия*. Москва: Институт этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая, 1997, с.24-25.

4. **Рычков Пётр Иванович.** В: Русский биографический словарь, том.17, Романова-Рясовский. Петроградъ, 1918, с.710-712.
5. РЫЧКОВ, Петр. *Опыт Казанской истории древних и средних времен.* СПб., При Императорской Академии Наук, 1767, с.7 [Accesat: 12.IV.2019]. Disponibil: <https://cloud.mail.ru/public/8tKC/9oY1LL4b4>
6. РАИЧ, Иоанн. *История разных славянских народов, наипаче же болгар, хорватов и сербов, из тьмы забвения изъятая и во свет исторический произведенная, Иоанном Райчем,* часть первая, В Виенне При δ Г. Стефана Новаховиче в Славенно-Сербской, Валахийской и Восточных языков Привилег. Типографии, 1794.
7. РАИЧ, Иоанн. *История разных славянских народов, наипаче болгар, хорватов и сербов, из тьмы забвения изъятая и во свет исторический произведенная Иоанном Раичем, архимандритом во Свято-Архангельском монастыре Ковиле: а ныне по Высочайшему Ее имп. величества повелению с первого в Вене издания напечатана,* Санкт-Петербург: Тип. Корпуса чужестранных единоверцев, 1795.
8. **Венелин Юрий.** В: *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона,* том V а. СПб., 1892, с.905-906.
9. ВЕНЕЛИН, Ю. *Древние и нынешние болгары в политическом, народописном, историческом и религиозном их отношении к россиянам.* Издание второе, Москва: Университетская типография, 1856, с.2-3 [Accesat: 12.IV.2019]. Disponibil: <https://www.prilib.ru/item/408092>
10. КЕРИМОВА, М.М. *П.И. Прейс и его этнографическая программа изучения народов Югославии,* с.116 [Accesat: 14.IV.2019]. Disponibil: http://journal.iea.ras.ru/archive/1990s/1990/no4/1990_4_111_Kerimova.pdf
11. ПРЕЙС, П. О волохах Нестора. В: *Журнал Министерства Народного Просвещения,* 1837, часть 14, №4, апрель, Санкт-Петербург, в типографии Императорской Академии Наук, 1837, р.216-217. 116 [Accesat: 14.IV.2019]. Disponibil: <https://runivers.ru/bookreader/book450196/#page/414/mode/1up>
12. ХОХЛОВА, О.Н. *А.А. Майков – ученый и общественный деятель:* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Москва, 1992 [Accesat: 14.IV.2019]. Disponibil: <http://cheloveknauka.com/v/521625/a/#?page=4>
13. *Исторія сръбскога народа / написана А.Майковъ (Изъ нѣгове кнѣге "Исторія Сербскаго языка въ связи съ исторіею народа", Москва, 1857).* У Београду: у Државной штампариі, 1858. [Accesat: 14.IV.2019]. Disponibil: <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3024>
14. МАЙКОВ, А.А. *История сербского языка по памятникам, писанным кириллицею, в связи с историей народа.* Москва: Университетская типография, 1857, с.159.
15. ГОРИНА, Л.В. Марин Дринов и Москва. В: *Славянский альманах.* Москва: ИНДРИК, 1997, с.177-190 [Accesat: 19.IV.2019] Disponibil: https://inslav.ru/images/stories/pdf/1997_almanah1996.pdf
16. ДРИНОВ, М.С. Заселение Балканского полуострова славянам. В: *Чтения в императорском обществе истории и древностей российских при московском университете. Повременное издание под заведыванием О.М. Водянского.* 1872, октябрь-декабрь, книга IV-я. Москва: Университетская Типография, 1872, с.138-140.
17. БОГИШИЧЬ, Б. Местные названия славянских пределов Адриатики. В: *Записки Императорского Русского Географического общества по отделению этнографии,* том III, СПб., 1873, с.160. [Accesat: 19.IV.2019] Disponibil: <https://lib.rgo.ru/dsweb/View/ResourceCollection-170>
18. **Богишич Валтасар.** В: *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона,* том IV (1891): Битбург - Босха, 1890-1907, Санкт-Петербург, с.168-169.
19. ЯКШИЧЬ, В. О племенном составе населения в княжестве Сербском. В: *Записки императорского Русского Географического общества по отделению этнографии,* том III, СПб., 1873, с.227-242. [Accesat: 21.IV.2019] Disponibil: <https://lib.rgo.ru/dsweb/View/ResourceCollection-170>
20. ДРАГАНОВ, П. Общий этнографический очерк Македонской провинции. В: *Известия С.-Петербургского славянского благотворительного общества,* 1887, №11-12, с.596. [Accesat: 19.IV.2019] Disponibil: <http://books.e-heritage.ru/book/10093723>
21. БЕНДЕРЕВ, А.Ф. *Военная география и статистика Македонии и соседних с ней областей Балканского полуострова.* Санкт-Петербург: Военная Типография Главного Штаба Его Императорского Величества, 1890. [Accesat: 21.IV.2019] Disponibil: <https://litportal.ru/avtory/benderev/kniga-voennaya-geografiya-i-statistika-makedonii-i-sosednih-s-neu-oblastey-balkanskogo-poluostrova-685167.html>
22. ЛЕЖАН, Г.М. *Этнография Европейской Турции.* СПб., 1868.
23. ГУБОГЛО, М. *К вопросу о происхождении каракачан.* [Accesat: 21.IV.2019] Disponibil: http://journal.iea.ras.ru/archive/1960s/1966/Guboglo_1966_4.pdf
24. ТЕПЛОВ, В.А. *Материалы для статистики Болгарии, Фракии и Македонии с приложением карты распределения народонаселения по вероисповеданиям,* С.-Петербург: Типография и Хромолитография А.Траншеля, 1877.
25. ЯМБАЕВ, М.Л. Русский консул на Балканах. В: *Славянский мир в третьем тысячелетии.* Москва, 2010, с.232-242 [Accesat: 22.IV.2019] Disponibil: http://inslav.ru/sites/default/files/editions/2000_slavanskij_mir_v_tretjem_tysacheletii.pdf

26. РОСТКОВСКИЙ, А.А. Распределение жителей Битольского вилайета по народностям и вероисповеданиям въ 1897 году. В: *Живая старина*, 1899, №1, с.61-112. [Accesat: 4.I.2020] Disponibil: https://www.booksite.ru/jiv/1899_1.pdf
27. РОСТКОВСКИЙ, А.А. Распределение жителей Солунского вилайета по народностям и вероисповеданиям в 1899 г. В: *Живая старина*, 1900, № 3, с.393-425, №4, p.565-583. [Accesat: 4.I.2020] Disponibil: https://www.booksite.ru/jiv/1900_4.pdf

Date despre autori:

Liliana ROTARU, doctor în istorie, conferențiar universitar, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: lilianaefrim@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3051-5721

Ion EREMIA, doctor habilitat, profesor universitar, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: ioneremia2007@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2007-9233

Prezentat la 17.05.2021